

Burgerschap 2023-2027

St. Michaëlschool
Groningen

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1 Inleiding	3
1.1 Inleiding	3
1.2 Onze schoolgegevens	3
2 De context	5
2.1 Introductie	5
2.2 Wettelijke eisen burgerschap	5
2.3 Het Onderzoekskader 2021/2023	6
2.4 Kerndoelen burgerschap	6
2.5 Bouwstenen burgerschapsonderwijs	7
3 Onze school	9
3.1 Introductie	9
3.2 Kenmerken van onze school	9
3.3 Aandachtspunten burgerschapsonderwijs	9
3.4 Kennis van diversiteit	10
4 Ons schoolconcept	11
4.1 Introductie	11
4.2 Algemeen	11
4.3 Missie	11
4.4 Visie op identiteit en Kernwaarden	12
4.5 Basiswaarden	13
4.6 Bouwstenen van Burgerschap	14
5 Uitwerking bouwstenen	15
5.1 Introductie	15
5.2 Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid	15
5.3 Bouwsteen 2: Macht en inspraak	17
5.4 Bouwsteen 3: Democratische cultuur	18
5.5 Bouwsteen 4: Identiteit	19
5.6 Bouwstenen 5: Diversiteit	21
5.7 Bouwsteen 6: Solidariteit	22
5.8 Bouwsteen 7: Digitaal samenleven	23
6 Ons burgerschapsonderwijs	25
6.1 Introductie	25
6.2 Geïntegreerd burgerschapsonderwijs	25
6.3 Onze schoolklimaat- de school als oefenplaats	26
6.4 De leerdoelen voor ons Burgerschapsonderwijs	26
7 Kwaliteitscultuur	28
7.1 Cultuur en structuur	28
7.2 Werkgroep burgerschap	28
7.3 Monitoren en borgen	28

1 Inleiding

1.1 Inleiding

Met ingang van 1-8-2021 zijn er nieuwe wettelijke eisen voor de bevordering van burgerschap in het onderwijs van kracht gegaan. Het gaat daarbij om de opdracht (1) burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen en (2) zorg te dragen voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

In dit beleidsdocument laten we zien hoe het burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool conform de wettelijke burgerschapsopdracht is vormgegeven. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van de zeven burgerschapsbouwstenen van de Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO). Deze SLO-bouwstenen bevatten de kern van burgerschap en sluiten aan bij de wettelijke burgerschapsopdracht.

In hoofdstuk 2 wordt de context van het burgerschapsonderwijs beschreven. Er wordt ingegaan op de wettelijke eisen, het onderzoekskader van de inspectie, de voor burgerschap relevante kerndoelen en de zeven SLO-bouwstenen voor het vormgeven van het burgerschapsonderwijs.

In hoofdstuk 3 komen de kenmerken van onze school met enkele daaruit voortvloeiende implicaties voor ons burgerschapsonderwijs aan de orde. Er wordt daarbij onder andere ingegaan op het thema segregatie en diversiteit.

In hoofdstuk 4 komt ons schoolconcept in relatie tot burgerschap aan de orde. Er wordt ingegaan op onze missie en visie, de basiswaarden voor de democratische rechtsstaat en onze keuze voor de SLO-bouwstenen voor het inrichten van ons burgerschapsonderwijs. Met deze keuze zorgen we ervoor dat actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze wordt bevorderd.

In hoofdstuk 5 worden de zeven SLO-bouwstenen besproken en wordt inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van deze bouwstenen is ingevuld voor het burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool. Per bouwsteen wordt aangegeven aan welke kennis en inzichten, vaardigheden en houdingdoelen aandacht wordt besteed.

In hoofdstuk 6 wordt het burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool beschreven. Er wordt ingegaan op de geïntegreerde aanpak, het schoolklimaat van de school als oefenplaats en de leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen.

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de kwaliteitscultuur van de St. Michaëlschool. Het gaat daarbij om het toetsen, monitoren en borgen van de resultaten van het burgerschapsonderwijs.

1.2 Onze schoolgegevens

Gegevens van de school	
Instellingscode	18FV
Schoolnaam	St. Michaëlschool
Directeur	Arianne Wijninga
Adres	Butjesstraat 8
Postcode + Plaats	9712 EW Groningen
E-mailadres	a.wijninga@sint-michael.nl
Telefoonnummer	050-3125282
Website	www.sint-michael.nl

2 De context

2.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt de context van burgerschapsonderwijs beschreven. Er wordt ingegaan op de wettelijke eisen, het onderzoekskader van de inspectie, de voor burgerschap relevante kerndoelen en de zeven SLO-bouwstenen voor het vormgeven van het burgerschapsonderwijs.

2.2 Wettelijke eisen burgerschap

De Tweede Kamer heeft op 17-11-2020 ingestemd met nieuwe wettelijke eisen voor de bevordering van burgerschap in het onderwijs. Doel is het versterken van het burgerschapsonderwijs en het verduidelijken van taken en rollen van de school en het bestuur. Daarnaast krijgt het burgerschapsonderwijs een meer verplichtend karakter. De wettelijke burgerschapsopdracht (zie artikel 8 lid 3 van de Wet op het primair onderwijs) luidt als volgt:

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- *Het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;*
- *Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving; en*
- *Het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezondheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid en ook de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.*

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het derde lid, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het derde lid genoemde verschillen.

Wat betekenen de wettelijke eisen voor het burgerschapsonderwijs op de basisscholen? Scholen moeten bij het vormgeven van het burgerschapsonderwijs laten zien hoe invulling is gegeven aan de eis van doelgerichtheid en samenhang. Van centraal belang is dat kinderen leren over en respect hebben voor de acht basiswaarden voor de democratische rechtstaat en dat ze bijbehorende sociale en maatschappelijke vaardigheden ontwikkelen. De acht basiswaarden zijn:

1. Vrijheid van meningsuiting
2. Het gelijkheidsbeginsel
3. Begrip
4. Verdraagzaamheid
5. Het afwijzen van onverdraagzaamheid
6. Het afwijzen van discriminatie
7. Autonomie
8. Verantwoordelijkheidsbesef

Het bevoegd gezag moet zorgen voor een schoolcultuur die (1) in overeenstemming is met de acht basiswaarden, (2) een veilige plek biedt voor de kinderen om te oefenen met hun burgerschapsvaardigheden en (3) teamleden een omgeving biedt voor het “voorleven” van de acht basiswaarden. Scholen zijn vrij in het kiezen van hun eigen doelen en de vormgeving van het burgerschapsonderwijs. Het is daarbij wel belangrijk dat scholen concrete leerdoelen formuleren en deze vertalen in een samenhangend onderwijsaanbod dat vervolgens in de praktijk wordt gebracht. Tenslotte is het van belang om te laten zien hoe het burgerschapsonderwijs wordt getoetst, gemonitord en geborgd.

2.3 Het Onderzoekskader 2021/2023

Het Onderzoekskader 2021 van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft de standaarden die van belang zijn voor de kwaliteit van een school. Het waarderingskader voor besturen bevat drie standaarden, het waarderingskader voor scholen bevat twaalf standaarden. Bij het toezicht op de burgerschapsopdracht hanteert de inspectie geen 'eigen' eisen of aparte standaarden. De wettelijke eisen (zie 2.2) zijn het uitgangspunt. Deze zijn (deels) verwerkt in een aantal bestaande standaarden. Het gaat daarbij om de volgende standaarden:

1. OP1: Aanbod
2. OP2: Zicht op ontwikkeling en begeleiding
3. OP3: Pedagogisch-didactisch handelen
4. VS1: Veiligheid
5. VS2: Schoolklimaat
6. OR2: Sociale en maatschappelijke competenties
7. SKA1: Visie, ambities en doelen
8. SKA2: Uitvoering en kwaliteitscultuur
9. SKA3: Evaluatie, verantwoording en dialoog
10. BKA1: Visie, ambities en doelen
11. BKA2: Uitvoering en kwaliteitscultuur
12. BKA3: Evaluatie, verantwoording en dialoog

De wettelijke burgerschapsopdracht vraagt:

1. Actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze te bevorderen. Zie de standaarden OP1, OP2 en OR2. Daarbij dienen de volgende elementen op herkenbare wijze terug te komen in het onderwijs:
2. Kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat wordt bevorderd. Zie de standaarden OP1, VS1 en VS2.
3. De schoolcultuur is in overeenstemming met basiswaarden. Leerlingen worden gestimuleerd daarmee te oefenen en de school draagt zorg voor een veilige omgeving waarin leerlingen en personeel zich geaccepteerd voelen. Zie de standaarden OP3, VS1 en VS2.

Met de standaarden voor kwaliteitszorg gaat de inspectie na of het onderwijs aan de wettelijke eisen voldoet en het bestuur haar zorgplicht op dit gebied realiseert. Zie de standaarden SKA1-3 en BKA1-3 .

2.4 Kerndoelen burgerschap

Samen met de referentieniveaus voor taal en rekenen vormen de kerndoelen de wettelijke kaders voor het primair onderwijs. De huidige 58 kerndoelen zijn sinds 2006 van kracht en bestrijken de leergebieden: Nederlands, Engelse taal, (Friese taal), rekenen/wiskunde, oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie en bewegingsonderwijs. Er zijn geen aparte kerndoelen voor burgerschap. De kerndoelen die het meest verbonden zijn met burgerschap zijn te vinden in het leergebied Oriëntatie op Jezelf en de Wereld (OJW). Daarnaast zijn er kerndoelen in het leergebied Nederlands (NL) gericht op vaardigheden die belangrijk zijn voor deelname aan een pluriforme democratische samenleving. Tenslotte is er nog een relevant kerndoel uit het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie (KO). Het onderwijs van de St. Michaëlschool is ingericht volgens de wettelijke kaders van de kerndoelen en de referentieniveaus taal en rekenen. Daarmee komen ook de voor burgerschap relevante kerndoelen aan de orde. De voor burgerschap relevante kerndoelen zijn door de SLO in overzicht gebracht en worden hieronder samenvattend weergegeven:

Kerndoelen PO die direct betrekking hebben op het samenleven in en deelnemen aan de Nederlandse democratische en pluriforme samenleving:

- **OJW 36:** De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- **OJW 37:** De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- **OJW 38:** De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met

seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

Kerdoelen PO die gericht zijn op meningsvorming en (online) informatie-vaardigheden:

- **NL3:** De leerlingen leren informatie te beoordelen in discussies en in een gesprek dat informatief of opiniërend van karakter is, en leren met argumenten te reageren.
- **NL6:** De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.
- **NL7:** De leerlingen leren informatie en meningen te vergelijken en te beoordelen in verschillende teksten.
- **NL8:** De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.

Kerdoelen PO die in verband gebracht kunnen worden met aspecten van burgerschap:

- **OJW 34:** De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische toestand van zichzelf en anderen.
- **OJW 35:** De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- **OJW 39:** De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.
- **OJW 47:** De leerlingen leren de ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven landschap, wonen, werken, bestuur, verkeer, recreatie, welvaart, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid- Amerika.
- **OJW 53:** De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.
- **KO 56:** De leerlingen verwerven kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

2.5 Bouwstenen burgerschapsonderwijs

Curriculum.nu heeft voorstellen opgeleverd voor de herziening van onderwijscurriculum. Burgerschap was een van de negen leergebieden. Curriculum.nu geeft daarbij het volgende aan:

- Burgerschapsonderwijs gaat over de ontwikkeling van leerlingen tot democratische burgers. Zij krijgen daarvoor kennis en vaardigheden aangeboden, ze worden gestimuleerd eigen opvattingen te ontwikkelen en een democratische houding te vormen.
- Bij burgerschapsonderwijs staan drie basiswaarden centraal die van belang zijn in de democratische, pluriforme samenleving: vrijheid, gelijkheid en solidariteit.
- Voor leerlingen is de school een oefenplaats voor democratie en het omgaan met diversiteit. Leerlingen leren hoe ze actief kunnen meedoen in een democratische cultuur. Ze leren over besluitvormingsprocessen en de invloed die zij hierop kunnen uitoefenen – passend bij hun situatie en mogelijkheden.

In de voorstellen van curriculum.nu worden elf bouwstenen beschreven. Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) heeft daaruit een selectie gemaakt van zeven bouwstenen. Deze zeven bouwstenen bevatten de kern van burgerschap en sluiten aan bij de wettelijke burgerschapsopdracht. De SLO-bouwstenen zijn uitgewerkt naar de onderbouw en bovenbouw en gaan zowel over kennis ("leerlingen leren over de basiswaarden") als vaardigheden ("hoe ze kunnen opkomen voor de rechten en belangen van zichzelf en anderen" of "de eigen mening bijstellen op basis van nieuwe inzichten"). De SLO-bouwstenen zijn onderverdeeld in een kern 'democratie', een kern 'diversiteit' en een aparte bouwsteen over 'burgerschap in een digitale samenleving'. Hieronder worden de zeven SLO-bouwstenen in overzicht gebracht:

Kern Democratie

Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid

Bouwsteen 2: Macht en inspraak

Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Kern Diversiteit

Bouwsteen 4: Identiteit

Bouwsteen 5: Diversiteit

Bouwsteen 6: Solidariteit

Kern Digitaal samenleven

Bouwsteen 7: Digitaal samenleven

Het burgerschapsonderwijs op de St. Michaëlschool is vormgegeven op basis van deze zeven bouwstenen. In de volgende hoofdstukken wordt de keuze voor en de invulling van deze bouwstenen inhoudelijk verder uitgewerkt.

3 Onze school

3.1 Introductie

In dit hoofdstuk komen de kenmerken van onze school met enkele daaruit voortvloeiende implicaties voor ons burgerschapsonderwijs aan de orde.

3.2 Kenmerken van onze school

Onze omgeving

De St. Michaëlschool is een binnenstadsschool met ongeveer 210 leerlingen. Het gebouw waarin de school is gehuisvest, stamt uit 1930 en staat op een prachtige plek midden in het centrum van Groningen. De Grote Markt en een ruim aanbod aan culturele voorzieningen zoals het Forum, de Schouwburg en verschillende musea, zijn op loopafstand. Het percentage inwoners met een migratieachtergrond is in het centrum en de omliggende wijken relatief laag, tussen de 15-20% (in de gemeente Groningen is het percentage inwoners met een migratieachtergrond gemiddeld 26%, bron: AlleCijfers.nl). Het gemiddelde opleidingsniveau is midden tot hoog.

Onze school

De St. Michaëlschool is de enige school binnen de diepenring in Groningen. De school is één van de drie katholieke basisscholen in de gemeente Groningen. Onze leerlingen wonen deels in het centrum binnen de diepenring, maar overwegend in de aan het centrum grenzende 'schilwijken' zoals de Schildersbuurt, Kostverloren, Zeeheldenbuurt en de Hortusbuurt. Een klein deel woont verder van school.

Het volgende profiel van onze leerlingen is gebaseerd op de onder ouders en leerlingen afgenomen enquête, de rapportage van het NCO (Nationaal Cohort onderzoek Onderwijs) en input vanuit het team.

- Onze leerlingen hebben voor een groot deel een rijke cultuurgerichte achtergrond.
- De sociaaleconomische situatie van onze leerlingen is overwegend goed. Het merendeel van de ouders van de school heeft een midden tot hoog opleidingsniveau. Het percentage leerlingen met een laag inkomen is vrijwel gelijk aan het landelijk gemiddelde.
- Een deel van onze leerlingen wordt tweetalig opgevoed. Het percentage leerlingen met een niet-westerse migratieachtergrond ligt iets onder het landelijk gemiddelde.
- Meer dan 70% van onze leerlingen is lid van een sportvereniging of een andere club. Dit percentage is heel hoog in vergelijking met landelijke cijfers.
- Veel van onze leerlingen bezoeken met regelmaat de openbare bibliotheek, de bioscoop of een museum.
- Een deel van onze kinderen (15%) is van huis uit katholiek. Een kleiner deel is actief betrokken bij de Joodse gemeente in de stad, een PKN-gemeente of voelt zich verbonden met de moslimgemeenschap in de stad. De grootste helft van onze populatie geeft aan geen geloofsovertuiging aan te hangen.

3.3 Aandachtspunten burgerschapsonderwijs

Het volgende is voor ons onderwijsaanbod burgerschapsonderwijs ook van belang: een deel van onze leerlingen wordt tweetalig opgevoed. Daarnaast is er recentelijk onder meer vanwege de situatie in de Oekraïne, sprake van een toename van nieuwkomers. Deze kinderen zijn een jaar of korter in Nederland en moeten de Nederlandse taal nog leren. Het creëren van een veilige, stimulerende leeromgeving en het betrekken van al onze leerlingen hierbij, heeft onze volle aandacht.

Met de aanschaf van logo 3000, een methode om de woordenschat van kinderen te vergroten, is een belangrijke stap gezet. De implementatie ervan blijft voor de komende tijd een belangrijk aandachtspunt.

De school wil graag een oefenplaats zijn waar leerlingen in een respectvolle, veilige leeromgeving de basiswaarden van een democratische rechtsstaat oefenen en kennis met betrekking tot burgerschap

en sociaal maatschappelijke competenties eigen maken.

We hebben de volgende keuzes gemaakt in onze aanpak en aanbod:

1. Directie en teamleden leggen contact en verbinding (netwerk) met religieuze en culturele instellingen in de omgeving van de school (wijk en stad).
2. We bevorderen onderwijsactiviteiten gericht op ontmoeting en samenwerking in de omgeving, met andere scholen en leerlingen met een andere achtergrond
3. Kennisoverdracht over diversiteit in de samenleving en de vijf wereldgodsdiensten
4. We laten leerlingen kennismaken met andere religies door gastlessen en het bezoeken van verschillende gebedshuizen.

Op basis van deze aanpassingen in aanpak en aanbod willen wij onze leerlingen onderwijzen en actief laten oefenen met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, in het bijzonder het gelijkheidsbeginsel, verdraagzaamheid en het afwijzen van discriminatie.

3.4 Kennis van diversiteit

Op onze school hebben we als team voldoende zicht op de culturele achtergrond, de gewoontes en de normen en waarden van onze leerlingen en hun ouders. De schoolleiding en de medewerkers onderhouden contacten met culturele en religieuze instellingen in de 'omgeving' van de school. We maken de kloof tussen school en thuis zo klein mogelijk. We beschikken over de kennis en de vaardigheden die ons in staat stellen om rekening te houden met culturele verschillen.

4 Ons schoolconcept

4.1 Introductie

In dit hoofdstuk komt ons schoolconcept in relatie tot burgerschap aan de orde. Er wordt ingegaan op onze missie en visie, de basiswaarden voor de democratische rechtstaat en onze keuze voor de SLO-bouwstenen voor het inrichten van ons burgerschapsonderwijs. Met deze keuze zorgen we ervoor dat actief burgerschap en sociale cohesie op een doelgerichte en samenhangende wijze worden bevorderd.

4.2 Algemeen

De St. Michaëlschool is een bijzondere basisschool. Bijzonder, omdat de school van oorsprong een katholieke signatuur heeft en daarom tot het bijzonder onderwijs behoort. Bijzonder ook vanwege de mooie plek in het centrum van Groningen. Maar bovenal bijzonder omdat wij - leerlingen, ouders en team - een unieke, levende gemeenschap vormen. Daarnaast zijn we ook een hele gewone basisschool waar in principe iedereen welkom is.

Onze motto is: *'Gewoon bijzonder en bijzonder gewoon'*

Onze school is genoemd naar de aartsengel Michaël die vocht met de draak. Michaël is de aanvoerder van de hemelse legerscharen (het leger van engelen) in de strijd tegen het kwaad. Aan het begin van ieder schooljaar vindt op 29 september de viering van Sint Michaël plaats. In alle groepen worden de klassenkaarsen aangestoken en kringgesprekken gevoerd over de thema's moedig en dapper zijn, en recht en onrecht. Thema's waar leerlingen op reflecteren tijdens burgerschapslessen. Het verhaal van Sint Joris, de 'aardse personificatie' van de aartsengel Michaël, wordt voor de jongste kinderen uitgespeeld en bij beeldende vorming verwerkt.

Naast het bijbrengen en voorleven van normen en waarden willen we bereiken dat onze leerlingen een referentiekader opbouwen dat hen helpt de wereld te begrijpen en een mening te vormen. Het expliciet aanleren van de technieken en vaardigheden die zij volgens ons hierbij nodig hebben, zien wij als middel én als doel. We willen onze leerlingen de verbinding tussen burgerschap enerzijds en de maatschappij, politiek, wetenschap, natuur en technologie anderzijds laten verkennen. Burgerschapsonderwijs wordt waar mogelijk in samenhang met andere vakken gegeven.

Goed burgerschapsonderwijs is voor ons het uitgangspunt van ons onderwijs.

Burgerschap verwijst naar de manier waarop mensen met elkaar omgaan en dan met name naar de manier waarop we omgaan met verschillen tussen mensen, met diversiteit, met tegenstellingen en met conflicten. Daarnaast verwijst Burgerschap naar de relatie tussen overheid en burgers, naar de manier waarop we beslissingen nemen en naar de rechten van de mens.

4.3 Missie

Onze school is een kleine katholieke basisschool in het centrum van de stad Groningen. Wij werken met het leerstofjaarklassensysteem, met veel aandacht voor het individuele kind. Onze school staat open voor alle kinderen die aangemeld worden door hun ouders/verzorgers (tenzij het schoolondersteuningsprofiel vermeldt dat wij een kind de juiste ondersteuning c.q. het juiste onderwijs niet kunnen bieden). Het is ons doel om onze kinderen cognitief en sociaal te helpen ontwikkelen, zodat ze kunnen doorstromen naar een passende vorm van vervolgonderwijs. Naast aandacht voor de basisvaardigheden taal rekenen, spelling en burgerschap besteden we veel aandacht aan de culturele, creatieve en lichamelijke ontwikkeling van de leerlingen.

Onze missie

"De St. Michaëlschool wil goed onderwijs geven en haar kinderen de mogelijkheid bieden het beste uit zichzelf te halen en zich persoonlijk te ontwikkelen in een veilige leeromgeving. Ze wil maatschappelijke en culturele verworvenheden overdragen en haar kinderen toerusten voor participatie in de samenleving. Ze doet dit vanuit haar

eigen levensbeschouwelijke, maatschappelijke, pedagogische en onderwijskundige uitgangspunten"

Levensbeschouwelijk

Een katholiek/christelijke levenshouding vormt de grondslag voor ons doen en laten op school. Een levenshouding waarin onderling respect, waardering, samenwerking, verdraagzaamheid en zorg voor elkaar en voor onze omgeving de basis vormen.

Maatschappelijk

De school staat midden in de maatschappij. Aan de ene kant zijn we afhankelijk van maatschappelijke ontwikkelingen. Aan de andere kant kunnen we ze ook beïnvloeden. We vinden het belangrijk dat leerlingen ondervinden dat ze deel uitmaken van een gemeenschap en leren hoe ze daar een bijdrage aan kunnen leveren. Op deze manier proberen we onze leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op participatie in de maatschappij.

Pedagogisch

In pedagogisch opzicht creëren wij een veilige omgeving waarin de leerlingen zich thuis voelen. We bieden structuur en duidelijkheid, zodat de leerlingen taakgericht en zinvol bezig kunnen zijn. Daarnaast moeten er ook momenten van rust en ontspanning zijn. We willen de leerlingen geleidelijk aan steeds meer verantwoordelijkheid geven voor zichzelf, voor anderen en voor hun omgeving.

Onderwijskundig

Wij zien onze school als een omgeving waar de kinderen zich cognitief, emotioneel en creatief kunnen ontwikkelen en waar ze sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden kunnen verwerven in een veilige omgeving. Wij houden daarbij rekening met de verschillen tussen onze kinderen en differentiëren naar onderwijsbehoeften van het individuele kind. De basis van ons onderwijskundig handelen, ligt in het differentiëren naar onderwijsbehoeften.

4.4 Visie op identiteit en Kernwaarden

De identiteit van de St. Michaëlschool

De St. Michaëlschool is een katholieke basisschool. De school is een kleine gemeenschap en onderscheidt zich door een eigentijds katholiek christelijke levenshouding.

Eigenheid, vertrouwen, veiligheid, groei, betrokkenheid, naastenliefde, verwondering, verantwoordelijkheid en respect vinden we belangrijke waarden.

Wij zien de school als een plaats waar de leerlingen zich emotioneel, creatief en cognitief kunnen ontwikkelen en waar ze sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden kunnen verwerven. Om zich te kunnen ontwikkelen willen we dat ieder kind zich op school veilig voelt en dat ieder kind wordt gezien. Daarom besteden we veel aandacht aan het op een goede wijze met elkaar omgaan en leren we de kinderen respect te hebben voor de mening, visie en het geloof van anderen. We zien een sterke relatie tussen levensbeschouwelijke vorming, sociaal-emotionele ontwikkeling, actief burgerschap en sociale cohesie. Voor de leerkrachten van de St. Michaëlschool is daarbij van belang: een open houding, oog hebben voor het individu, wederzijds respect en een goede relatie waarin het kind zich gekend weet. Hoe de St. Michaëlschool vormgeeft aan deze brede ontwikkeling willen we hieronder nader beschrijven door te spreken over levensbeschouwing ontwikkelen, gemeenschap vormen, zorg hebben voor elkaar en vieren.

Levensbeschouwing ontwikkelen

Wij vinden het belangrijk dat kinderen ontdekken hoe de samenleving in elkaar zit, wat onderliggende waarden zijn en waar die vandaan komen. Dat valt onder meer te begrijpen door het spoor terug te volgen langs de geschiedenis en de rol van de katholieke kerk. Onze school is katholiek, omdat wij deze kennis doorgeven en de onderliggende waarden ervaarbaar maken namelijk een levenshouding waarin onderling respect, samenwerking, verdraagzaamheid en zorg voor elkaar en voor onze omgeving de basis vormen. De leerkracht maakt de keuze om het bijbelverhaal uit de kinderbijbel voor te lezen.

Gemeenschap vormen

De rode draad in ons onderwijs is het 'samen doen': samen feest vieren, samen zorg dragen, samen leren en samen zijn. Het voordeel van een kleine school is dat iedereen elkaar gemakkelijk leert kennen. Je hebt elkaar nodig om dingen van de grond te krijgen. Er is een actieve ouderraad, een betrokken medezeggenschapsraad en elke groep heeft klassenouders. Ouders zijn bereid om mee te denken en te helpen bij schoolse activiteiten. Het team en ouders zijn samen de drijvende kracht achter allerlei schoolfeesten. Ook leerlingen dragen hun steentje bij. Zo helpen de kinderen van groep 8 bij het lezen in groep 3 (het tutorlezen).

We vinden dat ieder kind recht heeft op een fijne schooltijd. Daarom gebruiken we in alle groepen de methode KiVa. Deze methode is gericht op positieve groepsvorming en het verbeteren van de sociale veiligheid. Binnen KiVa ligt de nadruk op de groep als geheel. We hechten waarde aan contact met de katholieke kerk in de stad. Daarom brengen alle groepen minimaal één keer per jaar een bezoek aan de St.Jozefkathedraal.

Zorg hebben voor elkaar

Binnen de St. Michaëlschool wordt dit aspect op verschillende manieren vormgegeven. Er wordt zorg gedragen voor de leerlingen, het team, de ouders, hun familie en de wereld om ons heen. Als er iets speelt bij een kind of zijn familie, dan hebben we daar extra zorg of aandacht voor. We leren de kinderen om zich in te zetten voor de medemens, dichtbij en ver weg. We dragen zorg voor de mens en de wereld om ons heen. Ieder jaar wordt er geld ingezameld voor een goed doel. Dit doen we in samenwerking met de Vastenactie. Het katholiek sociaal denken vormt hiervoor de inspiratiebron: ieder mens telt. Waarden als rechtvaardigheid, naastenliefde en solidariteit liggen hieraan ten grondslag. De Vastenactie heeft als uitgangspunten: 'Wie deelt met anderen, wordt daar uiteindelijk ook zelf rijker van' en 'Samen maken we er meer van!'. De Vastenactie loopt gedurende de vastentijd, dat wil zeggen in de periode van Aswoensdag tot Pasen. Elk jaar kiest de Vastenactie voor een bepaald thema en land en dit wordt verbonden met een verhaal over Jezus. In deze periode wordt in de groepen het lijdensverhaal verteld, in lijn met de methode levensbeschouwing. Behalve zorg voor elkaar, dragen we ook zorg voor het milieu. Dit doen we onder andere door de kinderen bewust te maken van een duurzame samenleving.

Vieren

De katholieke traditie staat bekend om zijn feesten en vieringen. Door het jaar heen zijn er vele gelegenheden om uitbundig of juist ingetogen te vieren. Vieren, vinden wij, is bevestigen en verbinden. Verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit en gemeenschapszin zijn belangrijke waarden in de katholieke traditie en zijn terug te voeren op het algemeen christelijk beginsel van naastenliefde. Alle feesten op de St.Michaëlschool worden gezamenlijk gevierd. Elke groep heeft zijn eigen inbreng. Samen maken we van ieder feest een feest van de hele school. Een aantal voorbeelden van feesten en vieringen die op de St. Michaëlschool worden gevierd zijn: de St. Michaëlviering, Sint-Maarten, Sinterklaas, kerstmusical, carnaval, Palmpasen en Pasen.

4.5 Basiswaarden

De bevordering van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat is een belangrijk onderdeel van de wettelijke burgerschapsopdracht. De kern van deze basiswaarden bestaat uit:

1. Vrijheid van meningsuiting
2. Het gelijkheidsbeginsel
3. Begrip
4. Verdraagzaamheid
5. Het afwijzen van onverdraagzaamheid
6. Het afwijzen van en discriminatie
7. Autonomie
8. Verantwoordelijkheidsbesef

In de ambities van onze school klinken deze basiswaarden door:

“De leerlingen voelen zich veilig en vertrouwd. Er is school breed een duidelijk kader, waarin leerlingen excelleren op hun eigen niveau.”

“De leerlingen onderzoeken wie ze zijn, zodat ze weten wat ze kunnen waar ze hulp bij nodig hebben om zich te kunnen redden in de maatschappij.”

In onze ambities vormen de waarden: onderling respect, waardering, eigenheid, samenwerking, veiligheid, verdraagzaamheid en zorg voor elkaar en voor onze omgeving de basis.

4.6 Bouwstenen van Burgerschap

Met onze missie, waarden en visie sluiten we aan bij de zeven SLO-bouwstenen van burgerschap voor funderend onderwijs. Iedere bouwsteen is te onderscheiden in de componenten: kennis en inzicht, vaardigheden en houding. Deze bouwstenen bevatten de kern van burgerschap en sluiten aan bij de wettelijke burgerschapsopdracht.

De zeven SLO-bouwstenen voor burgerschapsonderwijs zijn:

- **Bouwsteen 1: 'Vrijheid en Gelijkheid'** over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).
- **Bouwsteen 2: 'Macht en Inspraak'** over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.
- **Bouwsteen 3: 'Democratische cultuur'** over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.
- **Bouwsteen 4: 'Identiteit'** over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.
- **Bouwsteen 5: 'Diversiteit'** over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.
- **Bouwsteen 6: 'Solidariteit'** over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.
- **Bouwsteen 7: 'Digitaal samenleven'** over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.

De zeven SLO-bouwstenen zijn gebruikt voor het doelgericht en samenhangend inrichten van het burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool en daarmee het bevorderen van kennis en inzicht, vaardigheid en houding passend bij de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. In het volgende hoofdstuk wordt inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van deze bouwstenen wordt ingevuld voor het burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool.

5 Uitwerking bouwstenen

5.1 Introductie

In dit hoofdstuk worden de zeven SLO-bouwstenen besproken en wordt inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van deze bouwstenen is ingevuld voor het burgerschapsonderwijs op de St. Michaëlschool. Iedere paragraaf wordt afgesloten met een overzicht van leerdoelen onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen. Deze doelen zijn in bijlage I 'Uitwerking burgerschapsonderwijs SMS' verder uitgewerkt voor de gecombineerde leerjaren 1/2, 3/4, 5/6 en 7/8.

5.2 Bouwsteen 1: Vrijheid en Gelijkheid

Bouwsteen 1 'Vrijheid en Gelijkheid': *over de fundamentele rechten en vrijheden van de mens zoals vastgelegd in nationale en internationale wetten en verdragen (mensenrechten, kinderrechten, vrijheidsrechten).*

Wij zien de school als een mini-samenleving waar kinderen ervaren dat er in de omgang tussen mensen regels en afspraken bestaan over hoe met elkaar en met spullen om te gaan. De school is een oefenplaats waar kinderen ervaren dat de leefomgeving van thuis en school van elkaar kan verschillen en waar zij inzicht ontwikkelen en een verband leggen met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

Op de St. Michaëlschool stimuleren wij de ontwikkeling van sociaal maatschappelijke competenties volgens het KiVa- programma en op individueel niveau de aanvullende training Rots en Water. Rots en Water richt zich op het bevorderen van een positieve ontwikkeling van sociale en emotionele competenties en het voorkomen en/of verminderen van problemen op het intrapersonlijke domein (hoe zien leerlingen zichzelf) en het interpersoonlijke domein (hoe gaan leerlingen met elkaar om).
Bron: Rots en Water instituut van Gaduka Institute

KiVa is een preventief, schoolbreed programma, gericht op het versterken van de sociale veiligheid en het tegengaan van pesten op basisscholen. Het programma zet in op positieve groepsvorming, zodat ieder kind met plezier naar school gaat. Met KiVa worden de sociale vaardigheden en de sociaal emotionele ontwikkeling van leerlingen gestimuleerd. Zo verbeteren de sociale veiligheid en het pedagogisch klimaat op school. Groepsproblemen, zoals pesten, worden met KiVa effectief voorkomen. Het programma zet inhoudelijk in op preventie maar bevat ook curatieve onderdelen waarmee problemen worden opgelost.

(Bron: KiVa-programma, onderdeel van de faculteit Sociologie van Rijksuniversiteit Groningen.)

De lessen van KiVa staan in alle klassen structureel op het programma. Tijdens de KiVa lessen leren kinderen over omgangsregels, afspraken maken en leren zij zich verhouden tot elkaar. Ieder schooljaar wordt gestart met de gouden weken, waarin extra aandacht is voor 'een fijne klas' en vanuit gezamenlijke verantwoordelijkheid klassenregels worden vastgelegd. Omgangsregels en afspraken over een 'fijne klas' en school vragen constante aandacht, hier wordt actief bij stilgestaan tijdens KiVa, kring- en groeps gesprekken, coöperatieve werkvormen en tijdens de gouden en zilveren weken aan het begin en halverwege het schooljaar.

Vanuit het KiVa-programma hebben we schoolbreed KiVa-regels opgesteld die betrekking hebben op het gewenste gedrag binnen en buiten de klas (in de school, op het schoolplein, tijdens de bewegingslessen, thuis, in de wijk, etc.). Hoe willen we dat we met elkaar omgaan en wat kunnen we doen als het misgaat? Onze KiVa-regels zijn:

1. We doen aardig tegen elkaar en behandelen anderen met respect,
2. We maken er samen een fijne groep van,
3. We willen dat pesten stopt,
4. We helpen gepeste kinderen,
5. We lossen pesten als groep op,
6. Bij ons op school hoort iedereen erbij,
7. We houden ons aan de gemaakte afspraken en we herinneren elkaar hieraan.

Op basis van deze KiVa-regels ontstaat een schoolcultuur die aansluit bij de basiswaarden van een democratische rechtsstaat. Dit vraagt om sociaal maatschappelijke competenties van leerlingen. Tijdens de KiVa- lessen wordt dit daarom geoefend aan de hand van jaarlijks terugkomende thema's:

1. September - Ik ben ik en jij bent jij!
2. Oktober - Zegt een ander iets, zeg dan even niets!
3. November - Geef elkaar een compliment op een onverwacht moment!
4. December - Kan je het even niet alleen, dan zijn er anderen om je heen!
5. Januari - Luisteren naar elkaar maakt blij. Ik luister naar jou en jij luistert naar mij!
6. Februari - Lachen is fijn, uitlachen doet pijn!
7. Maart - Geef elkaar een compliment op een onverwacht moment!
8. April - Hand in hand is oké, slaan en schoppen daar doen we niet aan mee.
9. Mei - Ik ben ik en jij bent jij!
10. Juni - Zegt een ander iets, zeg dan even niets!
11. Juli - Luisteren naar elkaar maakt blij. Ik luister naar jou en jij luistert naar mij!

Wij zien de school als een oefenplaats, daarom worden in de bovenbouw klassenregels en schoolregels in verband gebracht met gelijke rechten, grondrechten, mensenrechten en kinderrechten en wordt hen geleerd over de democratische rechtsstaat. Dit is een structureel onderdeel van het lesprogramma van KiVa, de wereldoriëntatievakken. Daarnaast heeft de St. Michaëlschool een niet-methodegebonden programma dat aansluit bij burgerschapsvorming, denk hierbij aan: cultuur- en erfgoededucatie, bezoek kamp Westerbork, gastlessen over kinderrechten in de week van de kindermishandeling, gastlessen over armoede in de week van het geld en gastlessen over mensenrechten. Tot slot beschikt de school over een schoolbibliotheek met een grote verscheidenheid aan boeken over thema's als grond-, mensen- en kinderrechten, pesten en vrijheid in Nederland en andere landen. Kring- en groepsgesprekken naar aanleiding van thema's uit deze boeken of naar aanleiding van het actualiteitenprogramma's (zoals: Jeugdjournaal, Klokhuis en de Dag Vandaag) stimuleren inzicht in rechten en plichten en verschillen tussen thuis, school, omgeving en de wereld.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 1		Vrijheid en gelijkheid
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houdingen
KIVA	1.1 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s, 1u
Gouden en zilveren weken	1.1 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s
Wereldoriëntatie	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
Cultuur- en erfgoededucatie (bv. bezoek Kamp Westerbork)	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
Gastlessen (b.v. rechten, armoede, WO2)	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u
Aanbod schoolbibliotheek	1.4 t/m 1.9	1e, 1p, 1q
Kring- en groepsgesprekken	1.1 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s, 1u
Coöperatieve werkvormen	1.1, 1.3, 1.10 t/m 1.12	1a t/m 1f, 1h, 1i, 1m, 1p t/m 1s, 1u
Actualiteitenprogramma's (Klokhuis, jeugdjournaal)	1.4 t/m 1.9	1c, 1d, 1e, 1i, 1m, 1r t/m 1s, 1u

5.3 Bouwsteen 2: Macht en inspraak

Bouwsteen 2 'Macht en Inspraak': *over de inrichting van ons staatsbestel en de instituties, procedures en mechanismen die macht reguleren en inspraak mogelijk maken.*

Op de St. Michaëlschool maken de kinderen kennis met macht en gezag en op welke manier dit georganiseerd is in de eigen klas, school, woonomgeving en in het land. Kinderen leren op school en tijdens de bewegingslessen het verschil tussen regels en afspraken, leren dat het niet naleven van regels en afspraken consequenties heeft en ervaren dat ze inspraak hebben in bepaalde besluitvormingsprocessen. Tot slot leren ze de macht-, gezagsverhoudingen en besluitvormingsprocessen op school en thuis in relatie te brengen tot politieke instituties en onze democratische rechtsstaat.

Wij zorgen voor een veilig en inclusief schoolklimaat en zien de school als een oefenplaats voor de democratische basiswaarden. Een plek waar leerlingen leren overleggen (polderen), discussiëren, debatteren en argumenteren. Macht en inspraak is verweven in ons onderwijs, maar komt specifiek naar voren in het programma KiVa en de aanpak van Stichting LeerKRACHT.

Op de St. Michaëlschool werkt niet alleen het leerkrachtenteam volgens de aanpak van Stichting LeerKRACHT, maar zijn de instrumenten van Stichting LeerKRACHT ook terug te zien in de klas:

- **Verbeterbord:** vanuit het verbeterbord in de klas leren leerlingen vanuit concrete doelen en acties regie en verantwoordelijkheid te nemen over hun eigen leerproces, maar ook zicht te hebben op de ander en hulp aan te bieden of aan te nemen.
- **Leerlingarena:** de leerlingarena is een gespreksvorm waarbij leerlingen hun mening geven over onderwijsgerelateerde onderwerpen. Leerlingen oefenen met democratische besluitvorming, leren naar elkaar te luisteren, hun mening te vormen en constructief te uiten en oefenen hiermee invloed uit op hun omgeving. Op de St. Michaëlschool oefenen alle leerlingen met de leerlingarena en wordt er vanaf groep 3 een leerlingarena op schoolniveau georganiseerd.
- **Leerlingfeedback:** leerkrachten vragen gedurende de dag tijdens lesactiviteiten feedback op hun (leerkracht)rol. Leerlingen leren zich uit te spreken, waardoor ze regie nemen over hun eigen leerproces en eigenaarschap van leerlingen wordt vergroot.

Tijdens SamSam, wereldoriëntatie- en taallessen leren kinderen in de bovenbouw over ons politiek (democratisch) stelsel en wat belangrijke aspecten zijn van een gezonde democratie. Daarnaast komt kennis over de democratie, macht en inspraak, jaarlijks aan de orde op (1) Prinsjesdag, (2) ter voorbereiding op de verkiezingen met een bezoek aan het stemlokaal op school en (3) brengt groep 8 een bezoek aan het binnenhof voor een les over democratie. Tot slot beschikt de schoolbibliotheek over boeken over bijvoorbeeld politiek, democratie, dictatuur, monarchie en politieke stromingen. Deze boeken worden samen met actualiteitenprogramma's (zoals: Jeugdjournaal, Klokhuis en de Dag Vandaag) gebruikt als kennisbron voor de verdieping van gesprekken over de democratie en macht en inspraak.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 2		Macht en inspraak
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
KIVA	1.13, 1.16, 1.22	1b t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1t, 1w
Stichting LeerKRACHT	1.13, 1.16, 1.22 t/m 1.24	1b t/m 1n, 1q t/m 1t, 1v, 1w
SamSam	1.13 t/m 1.22	1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1s
Wereldoriëntatie		1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1s
Taalmethode STAAL		1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1s
Prinsjesdag	1.17, 1.18, 1.19, 1.22	1e, 1g, 1i, 1q t/m 1t, 1w
Verkiezingen	1.14, 1.16 t/m 1.24	1b t/m 1n, 1q t/m 1t, 1w
Aanbod schoolbibliotheek	1.13 t/m 1.22	1e, 1j, 1q, 1r
Actualiteitenprogramma's	1.13 t/m 1.22	1c t/m 1e, 1i t/m 1k, 1n, 1m, 1q t/m 1s
Kring- en groepsgesprekken	1.13 t/m 1.22	1b t/m 1k, 1m, 1n, 1q t/m 1t, 1v, 1w

5.4 Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Bouwsteen 3 'Democratische cultuur': *over omgangsvormen die door democratie worden bevorderd en die haar ook mogelijk maken: vreedzaamheid, verdraagzaamheid, de bereidheid de ander te (h)erkennen als gelijkwaardige en op gelijke voet met hem, haar of hen te communiceren.*

Op de St. Michaëlschool leren kinderen hun eigen gevoelens en mening te herkennen en ontwikkelen ze hun eigen persoonlijkheid (persoonsvorming). Ze krijgen inzicht in de gevoelens en mening van andere kinderen en ontwikkelen hun relationele competenties (omgang met anderen). Tot slot leren ze hun mening te uiten en te onderbouwen en leren ze te luisteren naar de mening van anderen en deze te respecteren. Ze ontwikkelen een omgevingsbewustzijn (omgang met de leefomgeving).

Bij de kleuters wordt ieder schooljaar tijdens de gouden weken gestart met het thema 'wie ben ik', gericht op de ontwikkeling van zelfbewustzijn en inzicht krijgen in de ander. In groep 1 en 2 krijgen de kinderen de 'logeer-knuffel' mee naar huis (Olifant/Zebra of Flip de Beer). Kinderen zorgen een weekend voor de knuffel en beschrijven aan de klas wat ze met de knuffel hebben gedaan en wat ze hier van vonden. In groep 2 presenteren de kinderen zichzelf aan de groep door middel van de 'wie ben ik tas', een tas die de leerlingen vullen met spullen die iets over hen vertelt. De kinderen leren interesse te tonen in de ander en vragen te stellen om de ander te begrijpen. Naast het ontwikkelen van een eigen persoonlijkheid is er op de St. Michaëlschool, vanuit het KiVa-programma, aandacht voor de persoon als deel van de groep. Als vervolg hierop wordt er in alle klassen in de gouden weken gesproken over 'een fijne klas is...', worden regels en afspraken vastgelegd en worden de kinderen medeverantwoordelijk gemaakt voor het vreedzaam samen leren en werken in de klas. In kringgesprekken, denkgesprekken tijdens STAAL en tijdens presentatiemomenten (boekpresentaties, spreekbeurt, voorstellingen enz.) ontwikkelen kinderen sociaal maatschappelijke competenties, zoals zichzelf te uiten en interesse te tonen in een ander.

Wij zien de school als een mini-samenleving, waar kinderen oefenen met de democratische spelregels van Vrijheid, Gelijkheid, Macht en Inspraak. De basiswaarden van de democratische rechtstaat zijn

verweven in ons onderwijs, maar komen zoals beschreven in paragraaf 5.2 en 5.3 specifiek aan de orde in het KiVa-programma en de aanpak van Stichting LeerKRACHT. Vanuit het KiVa-programma leren kinderen hun wensen, opvattingen en gevoelens te uiten, tonen zij interesse in de ander en leren zij de wensen, opvattingen en gevoelens van andere te herkennen en benoemen. Ze leren dat mensen anders kunnen denken en leren conflicten vreedzaam op te lossen. Vanuit de aanpak van Stichting LeerKRACHT leren kinderen zich uit te spreken over maatschappelijke thema's, hun mening te delen en onderbouwen, en deel te nemen aan democratische besluitvormingsprocessen.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 3		Democratische cultuur
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Gouden en zilveren weken	1.25 t/m 1.33	1a t/m 1f, 1h t/m 1k, 1m, 1n, 1p t/m 1s, 1u, 1w, 1x
Presenteren	1.25, 1.26, 1.29, 1.30	1c, 1d, 1r, 1s
KIVA	1.25 t/m 1.33	1a t/m 1f, 1h t/m 1k, 1m, 1n, 1p t/m 1s, 1u, 1w, 1x
Kring- en groepsgesprekken	1.25 t/m 1.33	1a t/m 1k, 1m t/m 1o, 1q t/m 1u, 1w, 1x
Stichting LeerKRACHT	1.25 t/m 1.30, 1.32, 1.33	1c t/m 1g, 1i t/m 1o 1q t/m 1t, 1v t/m 1x
Taalmethode STAAL	1.25 t/m 1.30, 1.32, 1.33	1c t/m 1g, 1i t/m 1o 1q t/m 1t, 1v t/m 1x

5.5 Bouwsteen 4: Identiteit

Bouwsteen 4 'Identiteit': *over manieren waarop individuen en groepen zich (willen, kunnen) definiëren en in de publieke ruimte manifesteren.*

Op de St. Michaëlschool leren de kinderen eigen grenzen te benoemen, herkennen en bewaken. Leren kinderen zichzelf, hun mening, overtuigingen en wensen te onderbouwen en ontwikkelen zij hun eigen identiteit in relatie tot de gebruiken en tradities van thuis, school en de samenleving. Ter bevordering van de persoonsontwikkeling stimuleren wij kinderen elkaars identiteit te leren kennen door het gesprek hierover aan te gaan en te reflecteren op de invloed van de omgeving (peergroepen, sociale media) op de eigen identiteit. Onder identiteit verstaan wij de culturele, religieuze en seksuele identiteit.

Vanuit onze katholieke oorsprong besteden wij aandacht aan de christelijke normen en waarden. Een veilige schoolomgeving waar ieder kind gezien wordt, is een voorwaarde voor de ontwikkeling. Daarom besteden we veel aandacht aan het op een goede wijze met elkaar omgaan en leren we de kinderen respect te hebben voor de mening, visie en de geloofsovertuiging van anderen.

Daarnaast volgt de St. Michaëlschool de christelijke kalender en nemen wij deel aan de katholieke vieringen, zoals de St. Michaëlviering, Sint Maarten, advent, Kerst, carnaval, de vastentijd en Pasen. In deze vieringen komen waarden als verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit en gemeenschapszin sterk naar voren.

De St. Michaëlschool is een open katholieke basisschool waar kinderen met een andere culturele of religieuze achtergrond van harte welkom zijn. Wij vinden het daarom belangrijk om naast aandacht voor de katholieke traditie en christelijke identiteit, ook aandacht te hebben voor andere culturen en geloven. De levensbeschouwelijke methode Trefwoord besteedt hier aandacht aan en stimuleert het

kring- of groepsgesprek over andere gebruiken en tradities.

Tevens vinden wij het van belang dat kinderen in de bovenbouw leren over de vijf wereldgodsdiensten en hier actief mee kennismaken. In de wereldoriëntatielessen en middels de lessen van SamSam leren kinderen over tradities en rituelen van andere culturen en geloven in relatie tot thuis, school en de Nederlandse samenleving. Om het geleerde meer te laten leven en ter bevordering van houding en vaardigheden brengen groep 7 en 8 een bezoek aan de schoolkerk (een interactieve tentoonstelling over de vijf wereldgodsdiensten), verschillende gebedshuizen (zoals: de katholieke kerk, synagoge, moskee en klooster) en een bezoek aan kamp Westerbork. Door de lessen op school en het aanvullend aanbod cultuur- en erfgoededucatie leren kinderen te kijken naar het verleden en hun omgeving en de invloed daarvan op hun eigen identiteit. De groepen 6 t/m 8 besteden in het voorjaar drie vrijdagmiddagen van 12.00 tot 14.00 uur aan de vijf wereldgodsdiensten.

Verder gaan wij het gesprek met kinderen aan over seksuele identiteit en de invloed van peergroepen en sociale media op hun eigen identiteit. Vanuit de school als veilige en vertrouwde omgeving is er altijd ruimte voor een gesprek, maar in de week van de Lentekriebels besteden wij hier ieder jaar extra aandacht aan. Deze week krijgen alle kinderen van groep 1 t/m 8, aangepast aan de leeftijd van het kind, lessen over weerbaarheid, relaties, seksualiteit. Middels de week van de lentekriebels en het KiVa-programma leren kinderen hun eigen grenzen (emotioneel en fysiek) te herkennen, benoemen en bewaken. Zij leren op te komen voor hun wensen, opvattingen en geïnteresseerd te zijn in die van een ander. Het onderwijsaanbod en de boeken in de schoolbibliotheek (godsdiensten, religies, gebruiken, tradities, seksualiteit, gender, ect.) laat kinderen kennismaken met verschillen in culturele, religieuze en seksuele identiteit en stimuleert de eigen persoonsvorming en identiteit van kinderen. De identiteitsvorming van kinderen komt verder aan bod tijdens kring- en groepsgesprekken naar aanleiding van actualiteitenprogramma's, zoals Jeugdjournaal en Klokhuys, de aanpak van Stichting LeerKRACHT, de lessen mediawijsheid en bij presentatievormen, zoals spreekbeurten en voorstellingen.

Overzicht kerndoelen bouwsteen 4		Identiteit
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Katholieke vieringen	2.7, 2.12, 2.13	2m
Bezoek gebedshuizen	2.7, 2.12, 2.13	2m
SamSam	2.7, 2.12, 2.13	2m
Wereldoriëntatie	2.3, 2.7, 2.12, 2.13	2m
Cultuur- en erfgoededucatie	2.3, 2.7, 2.12, 2.14	2m
De week van de lentekriebels	2.8, 2.15	2b
KIVA	2.1, 2.2, 2.4, 2.5, 2.6, 2.8, 2.9, 2.11, 2.14, 2.15	2a, 2b, 2c, 2d, 2f, 2n, 2o, 2s
Aanbod schoolbibliotheek	2.3, 2.7, 2.12	2m
Kring- en groepsgesprekken	2.1 t/m 2.15	2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2f, 2n, 2o, 2s
Actualiteitenprogramma's	2.7, 2.12, 2.13, 2.14, 2.15	2m
Stichting LeerKRACHT	2.11	2e, 2f
Lessen mediawijsheid	2.14, 2.15	
Presenteren	2.2, 2.4, 2.6	2a, 2c

5.6 Bouwstenen 5: Diversiteit

Bouwsteen 5 'Diversiteit': *over manieren om ervoor te zorgen dat ieder individu en elke groep gelijkwaardig kan deelnemen aan de samenleving.*

Op de St. Michaëlschool leren kinderen zich als uniek persoon te ontwikkelen en kenmerken van hun identiteit te herkennen en benoemen. Daarnaast gaan kinderen het gesprek aan over elkaars identiteit en krijgen zij inzicht in de fysieke, emotionele, seksuele verschillen en overeenkomsten en herkennen zij verschillen en overeenkomsten in gezinssituaties en thuisculturen. Kinderen ervaren dat zij van elkaar verschillen in uiterlijk, gender, interesses, geloofsopvatting, religie en cultuur en leren hun grenzen aan te geven, zich te verplaatsen in de ander en zich aan elkaar te spiegelen.

We vinden het belangrijk het gesprek over de overeenkomsten en verschillen tussen kinderen op school te stimuleren. We hebben daarnaast een diverse collectie prentenboeken, lees- en informatieboeken in onze schoolbibliotheek (zoals: wereldgodsdiensten, culturen en seksuele identiteit). Boeken en verhalen waar kinderen zich mee kunnen identificeren en waardoor zij kennismaken met andere culturen, religies en seksuele voorkeuren. Deze boeken worden in de klas gebruikt als uitgangspunt voor gesprekken over identiteit en diversiteit. Daarnaast ontwikkelen kinderen tijdens de taal-, wereldoriëntatie-, levensbeschouwelijke en SamSam- lessen kennis en inzicht in diversiteit, verschillen in de samenleving en wereldwijd.

Ter bevordering van houding en vaardigheden met betrekking tot diversiteit, laten wij onze leerlingen kennis maken met diversiteit in de omgeving van de school. Dit komt terug in ons aanbod voor cultuur- en erfgoededucatie, zoals een bezoek aan culturele instellingen, een bezoek aan verschillende gebedshuizen in de wijk en stad (moskee en synagoge), maar ook door de samenwerking tussen kinderen in de wijk te stimuleren, participatie in naschoolse activiteiten (sport, clubs en verenigingen).

Daarnaast wordt er op de St. Michaëlschool actief aandacht besteed aan gender-, seksuele diversiteit en de invloed van groepsgedrag en (sociale) media hierop. Wij hebben een schoolklimaat waar kinderen zich veilig en vertrouwd voelen, zichzelf durven te zijn en hun interesses en seksuele voorkeuren durven uitspreken. Naar aanleiding van actualiteitenprogramma's en tijdens de week van de Lentekriebels, Paarse Vrijdag en de lessen van het KiVa- programma wordt hier structureel aandacht aan besteed. Daarentegen is het bovenal verweven in ons schoolklimaat waar niet alleen kinderen, maar ook ouders en teamleden zich veilig voelen en zich durven uitspreken op het gebied van gender- en seksuele diversiteit.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 5		Diversiteit
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Kring- en groepsgesprekken	2.16 t/m 2.29	2b t/m 2d, 2g t/m 2k, 2m, 2p, 2r, 2t, 2u
Aanbod schoolbibliotheek	2.18 t/m 2.20, 2.23, 2.28	2m, 2p
Taalmethode STAAL	2.20, 2.21, 2.28	2j
Wereldoriëntatie	2.20, 2.21, 2.28	2j, 2k, 2m, 2p
SamSam	2.20, 2.21, 2.28	2j, 2k, 2m, 2p
Cultuur- en erfgoededucatie	2.20, 2.21, 2.28	2m, 2p
De week van de lentekriebels	2.16 t/m 2.19, 2.24, 2.25, 2.28	2b
Paarse Vrijdag	2.19, 2.24, 2.28	2b
KIVA	2.16 t/m 2.22, 2.26 t/m 2.29	2b t/m 2d, 2g t/m 2j, 2p, 2r, 2t, 2u
Week van de mediawijsheid	2.29	2c
Actualiteitenprogramma's	2.20, 2.23, 2.28	2j, 2k, 2m, 2p

5.7 Bouwsteen 6: Solidariteit

Bouwsteen 6 'Solidariteit': *over solidariteit en rechtvaardigheid en manieren om vorm te geven aan onze morele betrokkenheid op anderen.*

De St. Michaëlschool is een kleine katholieke basisschool. Verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit, rechtvaardigheid, naastenliefde en gemeenschapszin zijn belangrijke waarden in de katholieke traditie en zijn terug te voeren op het algemeen christelijk beginsel van naastenliefde. Deze waarden komen naar voren in onze deelname aan de katholieke feesten en vieringen, maar ook in zorg dragen voor elkaar en de omgeving.

Op de St. Michaëlschool leren kinderen betreft identiteit en diversiteit overeenkomsten en verschillen herkennen tussen kinderen en volwassenen en ervaren ze hoe het is om deel uit te maken van een groep. Vanuit het KiVa-programma richten wij ons, vanuit de groep als geheel, op positieve groepsvorming (in- en uitsluiting) en worden sociale vaardigheden en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen gestimuleerd. In ons onderwijsaanbod leren wij kinderen het verschil tussen eerlijk en oneerlijk, goed en slecht, rechtvaardig en onrechtvaardig. Met als doel elkaar te respecteren en samen te spelen, werken en leven vanuit een gevoel voor solidariteit. In de aanpak van Stichting LeerKRACHT leren kinderen op te komen voor hun eigen belangen en die van de groep en thema's rondom solidariteit in de school en de omgeving aan te kaarten.

Vanuit onze katholieke oorsprong vinden wij het van belang gezamenlijk zorg te dragen voor onze leerlingen, het team, de ouders, hun familie en de wereld om ons heen. We leren de kinderen zich in te zetten voor de medemens, dichtbij en ver weg, zonder dat daar direct een tegenprestatie tegenover staat. Dit komt terug in de jaarlijkse Vastenactie, waarbij wij met de gehele school geld inzamelen voor een goed doel. Dit doen we in samenwerking met de organisatie Vastenactie. Het katholiek sociaal denken vormt hiervoor de inspiratiebron: ieder mens telt.

De Vastenactie heeft als uitgangspunten: 'Wie deelt met anderen, wordt daar uiteindelijk ook zelf rijker van' en 'Samen maken we er meer van!'. De Vastenactie loopt gedurende de Vastentijd, in de periode van Aswoensdag tot Pasen.

Behalve zorg voor elkaar, dragen we we vanuit onze verbondenheid met de heilige ook zorg voor de natuur en het milieu. Dit doen we onder andere door de lessen Natuur Duurzame Educatie voor groep 1 t/m 8 in de klas en op de schooltuin (zoals lessen over seizoenen, plant en dier, amfibieën, vogels, leven in de sloot, insecten, paddenstoelen en een plantenspeurtocht, ect.). Daarnaast zetten we in op energie en duurzaamheid en dragen we zorg voor de leefbaarheid van de omgeving. Dit komt terug in de bovenbouw in lessen over energie en duurzaamheid vanuit de lessen wereldoriëntatie en SamSam.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 6		Solidariteit
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Katholieke vieringen	2.40	2m, 2p, 2q
KIVA	2.30 t/m 2.39	2d, 2f t/m 2j, 2o, 2r
Gouden en zilveren weken	2.30 t/m 2.32, 2.35 t/m 2.37	2d, 2f, 2h, 2i
Bewegingsonderwijs	2.31, 2.32, 2.35 t/m 2.37	2g, 2h, 2i
Kring- en groepsgesprekken	2.30 t/m 2.41	2d, 2f t/m 2j, 2k, 2m, 2o, 2p, 2q, 2r
Stichting LeerKRACHT	2.36	2k
Vastenactie	2.38, 2.40, 2.41	2j, 2l, 2m, 2p, 2q
Lessen Natuur en duurzaamheidseducatie	2.40, 2.41	2l
Wereldoriëntatie		
SamSam		

5.8 Bouwsteen 7: Digitaal samenleven

Bouwsteen 7 'Digitaal samenleven': *over de invloed van de digitalisering op burgerschap en over het bespreken van maatschappelijke kwesties rond burgerschap in de digitale (online) wereld.*

Oók onze leerlingen maken deel uit van onze digitale maatschappij. Dit vraagt om kennis en vaardigheden voor digitaal samenleven, waarbij leerlingen bewust en verantwoord met sociale media leren omgaan. Ook bij het gebruik van internet, mobiele telefoon en andere media dienen zij een goede, verantwoordelijke burger te zijn.

In de onderbouw van de St. Michaëlschool beginnen kinderen verschillende mediabronnen te gebruiken en ontdekken ze dat deze niet voor iedereen even toegankelijk zijn. Al spelenderwijs, tijdens (rollen)spel in hoeken en in kring- en groepsactiviteiten, wordt mediagebruik spontaan en onder begeleiding van de leerkracht ingezet om te communiceren en voor het zoeken en/of ontvangen van informatie. Kinderen leren de kansen en bedreigingen van verschillende mediavormen en verschillende mediaboodschappen herkennen.

In de bovenbouw van de school krijgen kinderen meer inzicht in het eigen mediagebruik en ontwikkelen ze een kritische houding ten opzichte van bronnen en informatie. Vanaf groep 5 een deel van de onderwijstijd op een chromebook en voeren we het gesprek over de invloed van media op beeldvorming, waarheidsvinding en identiteit. Wij maken de kinderen wegwijs op het internet, leren de kinderen informatievaardigheden, leren hen om te gaan met nepnieuws en de stortvloed aan meningen/boodschappen die je aantreft op het internet en in diverse sociale media. Kinderen leren gevaren van mediagebruik te herkennen voor zichzelf en voor anderen en daarnaar te handelen:

bepaalde media-uitingen te vermijden of bij twijfel een volwassene in te schakelen.

Het gebruik van de mobiele telefoon is niet toegestaan op de St. Michaëlschool, maar wij zijn ons ervan bewust dat kinderen steeds jonger de beschikking hebben over een mobiele telefoon en daarmee ook meer bloot staan aan de uitdagingen van sociale media. In onder andere de taallessen, KiVa-lessen en lessen Kriebels in je Buik wordt bewust aandacht besteed aan mediawijsheid, gedragsnormen van de digitale samenleving en de gevaren die dat met zich meebrengt. Wij leren kinderen ook kansen van de digitale samenleving te zien en stimuleren een kritische houding ten opzichte van digitale mogelijkheden ten behoeve van hun eigen identiteit en persoonsvorming. In onze schoolbibliotheek hebben wij een collectie boeken over bijvoorbeeld (sociale) media, online veiligheid, nepnieuws en influencers. Deze boeken geven kinderen kennis en inzicht in digitaal samenleven en laat hen kennismaken met de mogelijkheden en gevaren hiervan. In de bovenbouw van de school wordt tot slot jaarlijks deelgenomen aan de Week van de Mediawijsheid. In deze week staan lessen over (sociaal) media gebruik, digitaal communiceren, discussiëren en digitale veiligheid centraal. De groepen 7 en 8 doen in deze week mee aan de Media Masters-Game en groep 5 neemt deel aan een escape room van het Forum Groningen over mediawijsheid en digitaal samenleven.

Overzicht leerdoelen bouwsteen 7		Digitaal samenleven
Aanbod	Kennis en inzicht	Vaardigheden en houding
Kennismaken en gebruik ICT en mediabronnen	3.1, 3.2, 3.9	3g t/m 3k
Kring- en groepsgesprekken	3.1 t/m 3.10	3g t/m 3k
Rollenspellen, spel in hoek	3.1, 3.2	3g
Werken op een Chromebook	3.1, 3.2	3g t/m 3k
Taalmethode STAAL	3.1	3i, 3k
KIVA	3.4, 3.5	3g, 3i t/m 3k
Week van de lentekriebels	3.10	3i t/m 3k
Mediawijsheid	3.1 t/m 3.10	3g t/m 3k
Aanbod schoolbibliotheek	3.1	3g, 3h, sj, 3k

6 Ons burgerschapsonderwijs

6.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt het geïntegreerde burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool beschreven. Er wordt ingegaan op de geïntegreerde aanpak, het schoolklimaat van de school als oefenplaats en de leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en houdingen.

6.2 Geïntegreerd burgerschapsonderwijs

Wij beschouwen burgerschap als een belangrijk en wezenlijk onderdeel van ons onderwijsprogramma en zien een sterke relatie tussen levensbeschouwelijke vorming, sociaal-emotionele ontwikkeling, actief burgerschap en sociale cohesie. Door basiswaarden van de democratische rechtsstaat voor te leven, ontstaat een schoolcultuur waar kinderen binnen een respectvolle, veilige leeromgeving burgerschapsvaardigheden oefenen en zich eigen maken.

Kinderen ontwikkelen bij ons op school sociaal maatschappelijke competenties en leren vanuit de basiswaarden van de democratische rechtsstaat samen te werken en te leven, hun eigen identiteit te ontwikkelen, hun mening te vormen en die van anderen te respecteren.

Burgerschapsvorming is verweven in ons onderwijs, we hebben een pedagogisch klimaat dat past bij de leerdoelen van burgerschap en besteden in verschillende vakken aandacht aan de kennis en inzicht-, vaardigheid- en houdingdoelen van burgerschap. Daarnaast komt burgerschapsonderwijs terug in onze aanvullende projecten en activiteiten in de omgeving van de school.

In hoofdstuk 5 is inhoudelijk uitgewerkt hoe elk van de zeven SLO-bouwstenen is ingevuld en geïntegreerd in het burgerschapsonderwijs van de St. Michaëlschool. Hieronder worden voor een aantal - voor burgerschap relevante - onderdelen van het onderwijs van de St. Michaëlschool aangegeven aan welke SLO-bouwstenen structureel aandacht wordt besteed:

- KiVa-programma: gericht op positieve groepsvorming en stimuleren van sociale vaardigheden en sociaal- emotionele ontwikkeling van kinderen, gezien vanuit de groep als geheel. *[Vrijheid&Gelijkheid, Democratische Cultuur, Identiteit, Diversiteit, Solidariteit, digitaal samenleven]*
- Stichting LeerKRACHT: leerlingen betrekken bij basiswaarden en burgerschapsvaardigheden oefenen, middels het verbeterbord in de klas, leerlingarena en leerlingfeedback. *[Macht&Inspraak, Democratische Cultuur, Identiteit, Solidariteit]*
- Katholieke vieringen: in de katholieke vieringen komt verbondenheid, sociale betrokkenheid, solidariteit en gemeenschapszin sterk naar voren. *[Identiteit, Diversiteit, Solidariteit]*
- Gastlessen katholieke vieringen: gastlessen in de de St. Michaëlschoolkerk of op school van pastoor Jellema ter bevordering van kennis van katholieke vieringen en tradities. *[Identiteit, Solidariteit, Diversiteit]*
- Taalmethode STAAL: vanuit uiteenlopende maatschappelijke thema's leren kinderen denk-gesprekken met elkaar te voeren, hun eigen mening onder woorden te brengen en te onderbouwen en de mening van anderen te respecteren. *[Macht&Inspraak, Democratische cultuur, Diversiteit, Digitaal Samenleven]*
- Cultuurmenu: een programma van activiteiten waarin alle kinderen van groep 1 tot en met groep 8 kennismaken met professionele kunsten en de culturele en erfgoed instellingen in de stad. *[Vrijheid&Gelijkheid, Identiteit, Diversiteit]*
- Natuur Duurzame Educatie (NDE Groningen): ervaringsgericht- en prikkelend natuuronderwijs. Op de schooltuin doen leerlingen van groep 1 t/m 8 waardevolle natuurervaringen op. Zo leren zij hoe zij bij kunnen dragen aan een duurzame wereld. *[Identiteit, Solidariteit]*
- Rijke tekst bij Close reading: het gebruik van authentieke teksten, verbanden tussen tekstgedeelten, wisselende vertelperspectief qua persoon en qua tijd. Bij Close reading staat de inhoud van een complexe tekst centraal *[Identiteit, Solidariteit, Diversiteit]*.

- De projecten 'Groningen in Franse tijd' (groep 6), 'Het Roode weeshuisproject' (groep 7) en 'Aletta Jacobs' (groep 8) [*Identiteit, Solidariteit, Diversiteit, Vrijheid & Gelijkheid, Macht & inspraak*]
- Den Haag-Amsterdam (groep 8); bezoek aan Binnenhof, Rijksmuseum & Anne Frank huis [*Identiteit, Solidariteit, Diversiteit, Vrijheid & Gelijkheid, Macht & inspraak*]

Naast de structurele, methodische aanpak burgerschap heeft de St. Michaëlschool een aanvullend aanbod ter bevordering Burgerschap, zoals gesprekken naar aanleiding van boeken uit de schoolbibliotheek of actualiteitenprogramma's, zoals Jeugdjournaal, Klokhuis en De dag Vandaag. Daarnaast neemt onze school deel aan de Vastenactie, Prinsjesdag en nationale projectdagen en -weken, zoals: Paarse Vrijdag, de Week tegen Kindermishandeling, de Week van de Mediawijsheid. Verder brengen klassen in de bovenbouw een bezoek aan het Binnenhof in Den Haag, het Anne Frankhuis in Amsterdam en het stemlokaal. Tot slot zijn er aanvullende activiteiten, zoals gastlessen over WO2.

6.3 Onze schoolklimaat- de school als oefenplaats

Het Onderzoekskader van de Inspectie van het Onderwijs beschrijft in de standaard Schoolklimaat (VS2) de eisen met betrekking tot het schoolklimaat. Het schoolklimaat moet bijdragen aan het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties. De omschrijving van de basiskwaliteit zegt: de school bereidt de leerlingen voor op het leven in de maatschappij. Zij creëert daarvoor een oefenplaats voor de ondersteuning van de sociale en maatschappelijke competenties. In de school doen de leerlingen ervaring op met de basiswaarden van de democratische rechtsstaat en de pluriforme samenleving.

Ons schoolklimaat is open en veilig, met oog voor diversiteit. Wij waarderen verschillen en er is ruimte voor verschillende meningen. We gaan respectvol om met mensen die anders denken en/of anders doen. Ons schoolklimaat is veilig en open genoeg om je opvattingen kenbaar te maken, te zijn wie je bent of wie je wil zijn. We leren onze kinderen om respect te hebben voor meningen die afwijken van de eigen mening, we leren ze zelf een mening te hebben, en daarvoor te staan. Om dit alles te realiseren hanteren we bij ons op school gedragsregels passend bij de basiswaarden van de democratische rechtsstaat. We besteden tijd aan het (in)oefenen van de gedragsregels en kinderen worden begeleid bij het zo mogelijk zelf oplossen van problemen en conflicten. De medewerkers vertonen voorbeeldgedrag passend bij de basiswaarden. In hun gedrag, hun houding en hun vaardigheden maken zij de visie van de school op burgerschap zichtbaar. Ze laten aan de kinderen zien hoe het hoort.

Onze school is daarnaast een oefenplaats waar kinderen sociale en maatschappelijke competenties en burgerschapsvaardigheden kunnen oefenen. Dit gebeurt dagelijks tijdens onder andere de dagelijkse (kring) gesprekken, levensbeschouwelijke, wereldoriënterende en sociaal-emotionele lessen. Vanaf groep 6 is er een leerlingenraad op schoolniveau, deze bestaat uit zes kinderen (twee uit de groepen 6 t/m 8). De leerlingenraad op schoolniveau wordt voorgezeten door een leerling ondersteunt door een leerkracht. Kinderen oefenen met democratische besluitvorming, leren naar elkaar te luisteren, hun mening te vormen en constructief te uiten en oefenen hiermee invloed uit op hun omgeving.

6.4 De leerdoelen voor ons Burgerschapsonderwijs

In hoofdstuk 4 is aangegeven dat de St. Michaëlschool heeft gekozen voor de zeven SLO-bouwstenen voor het vormgeven van het burgerschapsonderwijs om op deze manier te zorgen voor het doelgericht en samenhangend bevorderen van actief burgerschap en sociale cohesie. De SLO-bouwstenen zijn onderverdeeld in drie kernen: (1) de kern Democratie, bestaande drie bouwstenen, (2) de kern Diversiteit, bestaande uit drie bouwstenen en (3) een aparte bouwsteen Digitaal Samenleven.

Kern democratie

- Bouwsteen 1: Vrijheid en gelijkheid Bouwsteen 2: Macht en inspraak Bouwsteen 3: Democratische cultuur

Kern diversiteit

- Bouwsteen 4: Identiteit
- Bouwsteen 5: Diversiteit
- Bouwsteen 6: Solidariteit

Digitaal samenleven

- Bouwsteen 7: Digitaal samenleven

De St. Michaëlschool heeft leerdoelen voor het burgerschapsonderwijs opgesteld, zowel ten aanzien van kennis en inzicht, vaardigheden als houdingen. Voor elk van de zeven SLO-bouwstenen zijn kennis en inzicht leerdoelen uitgewerkt. Daarnaast zijn de vaardigheden en houdingen per kern uitgewerkt, omdat er veel overlap is tussen de vaardigheid en houdingdoelen van de bouwstenen binnen een kern. Tot slot is per kern het aanbod van onderwijsactiviteiten beschreven. Voor de doelen en het onderwijsaanbod is onderscheid gemaakt in doelen en aanbod voor groep 1-2, groep 3-4, groep 5-6 en groep 7-8. Bijlage I “Uitwerking burgerschapsonderwijs SMS” geeft een overzichtstabel van de leerdoelen onderverdeeld naar kennis en inzicht, vaardigheden en onderwijsactiviteiten per eerder beschreven niveaugroepen.

7 Kwaliteitscultuur

7.1 Cultuur en structuur

Onze school heeft een visie, missie en aanpak voor goed burgerschapsonderwijs vastgesteld, zoals beschreven in hoofdstuk 1 t/m 5. Vanzelfsprekend is het noodzakelijk dat de leraren de doelen realiseren. Dat gaat niet vanzelf. Daarom hebben wij een kwaliteitscultuur en –structuur ingericht die ondersteunend is aan het burgerschapsonderwijs.

De schoolleiding zorgt ervoor, dat de visie en de doelen bekend zijn en dat de leraren gestalte kunnen geven aan de doelen. Daartoe organiseert de schoolleiding interne en externe scholing (professionalisering). In navolging hiervan hebben alle leerkrachten van De St. Michaëlschool de start- en basistraining KiVa gevolgd en zijn alle leerkrachten KiVa- gecertificeerd. Daarnaast heeft de school het tweejarig start- en vervolgetraject van Stichting LeerKRACHT gevolgd en hebben zij onder begeleiding van de leerKRACHT Academie de vier instrumenten van Stichting LeerKRACHT eigen gemaakt. Onze school heeft een KiVa-coördinator, die samen met de identiteitscoördinator, cultuurcoördinator, ICT en digitaal coördinator, coördinator Natuur Duurzame Educatie, intern begeleider en schoolleider de werkgroep Burgerschap vormt. Onder leiding van de werkgroep Burgerschap werkt het team planmatig samen om op een correcte wijze vorm te geven aan burgerschapsonderwijs. Waar nodig en mogelijk betrekken wij externe deskundigen, ouders en/of leerlingen bij onze gezamenlijke leer- en verbeteractiviteiten.

Wij voelen ons als gehele team verantwoordelijk voor goed burgerschapsonderwijs en daarom is burgerschapsonderwijs een vast onderdeel van gesprek tijdens teamvergaderingen, studiedagen, bouwoverleggen, groeps- en leerlingbesprekingen, professionele dialogen, groepsbezoeken, oudergesprekken en kindgesprekken.

7.2 Werkgroep burgerschap

Onze school beschikt over een aantal specialisten in relatie tot burgerschap, samen vormen zij vanuit hun specialisme de werkgroep burgerschap:

- KiVa-coördinator: Miriam Koning
- Cultuur en Erfgoed coördinator: Jacobien Knol
- Identiteitscoördinator: Ankie Braakhuis
- Natuur en Duurzame Educatie: Petra Hooghiemstra
- ICT en digitaal coördinator: Henk Stroetinga
- Intern Begeleider: Miranda van de Berg
- Schoolleider: Arianne Wijninga

De werkgroep is vanuit zijn/haar vakgebied op de hoogte van de actuele ontwikkelingen met betrekking tot burgerschap en sluit aan bij netwerkbijeenkomsten. De werkgroep komt vier keer per jaar bij elkaar in het Coördinatie Team om ontwikkelingen met betrekking tot burgerschap te bespreken en de aanpak burgerschap te monitoren, zoals beschreven in MijnSchoolplan. Twee keer per jaar informeert de werkgroep het team tijdens een teamvergadering of studiedag over ontwikkelingen op het gebied van burgerschap. De werkgroep bepaalt daarnaast burgerschapsthema's of maatschappelijke vraagstukken waar planmatig, structureel en doelgericht aan wordt gewerkt tijdens studiedagen en in werksessies. Dit wordt vastgelegd in het schoolplan 2023-2027 en daaruit voortvloeiende jaarplannen. De werkgroep heeft daarnaast een verbindende rol met de omgeving van de school en onderhoudt het netwerk van ketenpartners, vakexperts, sociale-, culturele-, religieuze en sportorganisaties in de wijk en vakexperts. Tot slot participeert de school in het Cultuurmenu Groningen en stelt de Cultuur en Erfgoed coördinator in samenwerking met Cultuurmenu Groningen ieder jaar een programma samen van activiteiten waarbij kinderen kennismaken met professionele kunsten en de culturele erfgoed instellingen in de omgeving van de school

7.3 Monitoren en borgen

Het burgerschapsonderwijs op de St. Michaëlschool wordt geïntegreerd aangeboden. Voor de toetsing

en monitoring van Burgerschap worden dan ook verschillende middelen ingezet.

De leerlingen maken methodetoetsen taal STAAL, wereldoriëntatie (Wijzer, Argus Clou), Close-reading en LIST-lezen. Met behulp van deze methodetoetsen toetsen wij kennisdoelen passend bij de bouwstenen van burgerschap.

Naar aanleiding van het aanvullende aanbod burgerschap maken kinderen verslagen en worden er kind- of groepsgesprekken gevoerd voor de monitoring van vaardigheid- en houdingdoelen passend bij de bouwstenen van burgerschap.

- De leerlingen van groep 5 t/m 8 vullen twee keer per jaar de KiVa-vragenlijsten in. De leerlingen van groep 3 en 4 maken twee keer per jaar een sociogram.
- Voor de leerlingen van groep 1 en 2 wordt twee keer per jaar het KIJK! observatie- en registratielijst ingevuld. Tweejaarlijks wordt de Vragenlijst Sociale Veiligheid ingevuld door ouders en leerkrachten (WMK-PO) Tweejaarlijks wordt de Tevredenheidsvragenlijst ingevuld door medewerkers, leerlingen en ouders (Vensters). De leerlingen van groep 6 t/m 8 vullen één keer per vier jaar de Vragenlijst Burgerschap Leerlingen (WMK-PO) in.
- Twee keer per jaar wordt een incidentenanalyse gemaakt, deze komt tot stand door analyse van de incidenten die hebben plaatsgevonden. De leerlingarena wordt gebruikt als input voor het voorkomen van incidenten.
- De St. Michaëlschool beschikt over een Sociaal Veiligheidsplan, waarin het beleid op sociale en fysieke veiligheid is beschreven. Het Sociaal Veiligheidsplan wordt jaarlijks door de werkgroep burgerschap in samenwerking met het team geëvalueerd en indien nodig bijgesteld. Daarnaast worden specifieke thema's uit het Sociaal Veiligheidsplan besproken in de leerlingarena.
- De uitslagen van de vragenlijsten worden met het team, ouders (medezeggenschapsraad) en de leerlingen (leerlingenraad) besproken en voorzien van actiepunten. De actiepunten worden vastgelegd in het schoolplan en jaarplan en afspraken worden in kwaliteitskaarten geborgd.
- Vanaf groep 1 t/ 8 hebben onze kinderen een persoonlijk portfolio Burgerschap & Cultuur. Hierin bewaren de kinderen vijf werkjes per kind per jaar. Dit zijn werkjes, (gedichten, collages, foto's, tekeningen) waar het kind trots op is en waarop het kind kan reflecteren. Tevens komen hierin de 'kindgesprekken' De inhoud van dit portfolio is dus kind gebonden.
- De St.Michaëlschool maakt gebruik van de registratiebladen, waarin de onverwachte activiteiten rondom burgerschap geregistreerd worden. Zo wordt er tevens inzichtelijk gemaakt aan welke bouwstenen er veel en aan welke bouwstenen minder aandacht wordt besteed. Op het registratieblad wordt genoteerd:
 - Wanneer het is behandeld;
 - Wat het onderwerp van de lesactiviteit was;
 - Globale omschrijving van de lesactiviteit.